

Türkiýede eroziýasy

jemgyýetçilik

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Türkiýede jemgyýetçilik eroziýasy TÜRKİYEDE JEMGYÝETÇILIK EROZIÝASY

Türkiýe soňky ýyllarda uly jemgyýetçilik eroziýasyny (opurylyşygy) başdan geçirýär. Gadyr goýýan gymmatlyklarymyz günüň şöhlesine erän gar tozgajyklary ýaly ýitip-ýok bolup barýar. Arkamyzy dirän ruhy we ahlak gymmatlyklarymyz gumbaýrakdan gurlan ýaly pagyş-para pytrap barýar.

Indi kime ynanjagyň, kime bil baglajagyň biler ýaly däl. Her kim biri-birine duzak gurmagyň, biri-birini büdretmegin, biri-birini aldamagyň ugrunda. Şonuň üçinem jaý, awtoulag, iş ýeri satyn alanda, hatda bazardan söwda edeniňde-de örän seresaply çemeleşmeseň bolmaýar.

Jaý satuwçy binýady gowşak gurlan jaýy size ýer yranmasyna

dözümlü diýip sokup bilyär. Awtoulag satuwçysy nogsanly awtoulagy kemsiz-kössüz diýip «gulagyňa depip» bilyär, gök bazarda oturan satuwçy zaýalanan pomidorlary bildirmän sumkaňza atyp bilyär.

Bu ýurtda gündelik söwda gatnaşyklarynda adamlary sokmak, kişi hakyny iýmek söwdanyň hökmäny talaby we aýratyn ukyp-başarnyk hasaplanýar.

Adam sokmak medeniýetimize şeýle bir ornaşypdyr welin, muňa höweslendirýän aýtgylar-da dilimize ýerleşip, nakyllaryň ornuny tutup barýar.

Iň mälimlerinden käbirleri: «Döwletiň maly doňuz, iýip bilmeyän doňuz» ýa-da «Bal tutan barmagyny ýalar» ýaly sözler.

Iň yzaglagyndan iň ösenine – birnäçe medeniýet şertlerinde boldum. Üç medeni şertde ulaldym, ýöne ynanaýyň, hiç birinde kezzaplyga, ogurlyga, aldawçylyga beýle aç-açan höwespendirýän jemgyýetçilik gurluşyny görmändim.

Türkiýedäki şeýle jemgyýetçilik çöküşligi we eroziýasy, gynansak-da, «Meniň işgärim etmeli işini gowy bilyär» diýen merhun Turgut Özal bilen başlady we şu günlere gelindi.

Öňler, ýagny Özaldan öñki döwürde kimdir biri (ogurlyk, aldawçylyk ýaly) jemgyýetçilik we ahlak gymmatlyklaryna ters iş edende, goňşy-golam onuň bilen salam-heligi keserdi, ony ýasaýan ýerlerine goýmazdylar.

Adamlar «göz haky» diýip, ýoldan geçip barýan ötegilere hödür-mürähet ederdi, goňşular «ysy gidendir» diýip täze bişiren naharyndan bir jam nahary goňsusyna ugradardy (goňşokara).

Ýa-da täze göçüp gelen birine «hoş geldiň» manysynda nahar bişirilip äkidilerdi. Gynansak-da, bularyň barsy geçmişde galdy...

Türk jemgyýetçiliği çağşap barýar, munuň bilen birlikde edara-kärhanalarymyzam çağşaýar. Birnäçe döwlet edarasy düýp funksiyasından gysaryp, kommersiýa dükanyna öwrülip barýar. Iň başynda-da saglygy goraýyş we bilim edaralarymyz bar...

Hususy hassahananyň ýa saglyk öýüniň gapysyndan girip göräyiň, ýöne kelläňiz agyryp barsaňyz-da, gerek däl onlarça dermanlary ýazyp berip, jübiňizden müňlerçe liraňyzy goparmasalar yzyňza goýbermeýärler.

Lukman däldigiňiz üçin bu dermanlaryň gereğiniň ýokdugunu, ony diňe siziň puluňyzy soýmak üçin edilýändigini subut edip bilme mümkünçiliğiniz ýok. Şonuň üçin hususy hassahanalar şu

meßeledede gaty arkaýyn hereket edýär. Ýöne kelleagyryňzyň ýonekeýje aspirin bilenem geçendigini göreniňizde ýagdaýa düşünersiňizem welin, edip biljek zadyňyz ýok.

Hususy mekdeplerdir kolležleriňem köpüsiniň şondan tapawutly ýeri ýok. Çagaňzy şeýle ýerlerde okatmak üçin birgiden pul töleýänsiňiz. Emma bilim berlişiniň derejesi şeýle bir pes welin, çagaňyz matematikadan ýonekeýje mysaly-da işläp bilýän däldir.

Bilim edaralarynyň arasynda iň erbedi-de ýasaýyş jaýlarynyň arasynda açylan ýokary okuw jaýlary. Professor tanyşlarymyň haýyşy bilen birnäçe ýyl mundan öň şeýle ýokary okuw jaýlarynyň birinde Owganystan boýunça çykyş edipdim. Şonda Owganystanda kimiň kimdiği barada iki sagatlap gürrüň berenimden soňam, iň önde oturan mini awtobusyň sürüjisi ýaly eli tesbili, kelte boýly, dykyz biri: «Halypa, Talibanam türkmi?» diýip sorapdy. Menem jogap hökmünde «Biri iki sagatlap Leýli-Mejnunyň kyssasyny gürrüň beripdir, diňleýjileriň biri iň soñunda «Ýaşuly, Mejnun diýýäniniz gyzmy ýa oglan?» diýip sorapdyr. Seň soragyňam şoňka meňzeýär» diýenimde, zalda oturanlar wakynda beripdi.

Häzir teleýaýlymlar ýeke temada doly we dogry maglumatlary bilmeýän, muňa garamazdan hemme temada pikirini beýan edýän professorsumaklardan, doktorsumaklardan, pensioner ilçisumaklardan, otstawkadaky generalsumaklardan, howpsuzlyk hünärmensumaklaryndan doly....

Düýn biri-birleri hakda agza alynmajak paýyş sözleri ýagdyran syýasatçylarymyz häzir gol tutuşyp gezýär. Düýn «hojaependi» diýip öñünde iki epilen, hatda adyny eşidende penjegini iligini urýan atly-owazaly žurnalıstlerimiz we kommentatorlarymyz häzir oňa «terrorçy» diýip agzyndan gelenini sögünýär. Ýa-da düýn «terrorçy», «watan dönüğü» diýip näletlän adamlaryny indi «gahryman» yglan edýär. Bütin bu zatlara syn edip duran jemgyýetimiz bolsa sahnada kim bolsa, şoňa el çarpýar. Hiç kim «Eý-ho, sen düýn bu adama «gahryman» diýip durduň-a, indem «dönüň» diýýäň. Düýn «ak» diýeniňe bu gün «gara» diýýäň... Nämüçin?» diýip soramayár.

Hiç kim «Sen, maşgalaň we ülpetleriň baýap barýar, biz nämüçin diňe garyp düşýäs?» diýip soramalydyr öýtmeýär.

Şeýle soraglary bermeýändigimiz, berip bilmeýändigimiz üçinem hiç birinji derejeli ösen ýurtlaryň hataryna goşulyp bilemezok. Az sanly ýokary hilli uniwersitetlerimizde ýetişen müňlerce

ýaş oglan-gyzymyz ýurtda oňlulyk görmänsoň, daşary ýurtlara gidýär, edaralaramyz galplygyň, harsallygyň, hili pesligiň girdabynda urunýar.

Bir ýanda harby-goranyş senagatynda, teleserial we kinomatografiá pudagy ýaly sungat-döredijilik ugurlarynda dünýäni agzyna aňkardyp bilen önümleri çykarýan parlak Türkiýe bar.

Beýleki bir ýanda bolsa, aldawçylykda, hilegarlıkde Ýakyn Gündogar ýurtlary bilen ýaryşýan, hemme ýerinden peslik we harsallyk pürkülip duran Türkiýe bar.

Bu ikisiniň arasynda aldym-berdimli göreş gidýär. Haýsysynyň üstün çykjagynu wagt görkezer.

Biziň paýymza birinjisiniň ýeňmegini üçin işlemek düşýär. Raýat hökmünde biziň her birimiziň öñünde şu mesele boýunça borjumyz we edip biljek köp işimiz bar.

Geliň, gowsy, ýurdumyzyň birinji derejeli ösen ýurtlaryň hataryna goşulmagy üçin egin-egne berip işläliň.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýasaýan türkiýeli türkmen žurnalisti.

Çarşenbe, 04.12.2024 ý. Publisistika